

DOI: <https://doi.org/10.54937/ssf.2026.25.4.21-31>

Speciální hudební výchova v globalizované společnosti: výsledky a perspektivy výzkumu

Special Music Education in a Globalized Society: Research Findings and Perspectives

Alois Daněk

Abstract

The paper presents findings from long-term research focused on inclusive music education in residential childcare institutions. The study draws on a qualitative research design that integrates case studies, in-depth interviews and participatory observations. The results demonstrate that specialised music education constitutes a significant tool for developing social, emotional and cultural competences, while also supporting identity formation among children growing up not only in children's homes but across the wider residential care system. The analysis builds on insights from multiple research projects and evaluates the potential for adapting El Sistema principles to the conditions of Czech residential childcare. The study situates these findings within the context of a globalised society and highlights the transformative potential of music education as an integral component of inclusive pedagogy.

Keywords: Special music education. Residential childcare. El Sistema. inclusive education. Cultural participation.

Úvod

V dnešní globalizované společnosti, kterou charakterizují intenzivní kulturní změny, technologický pokrok a rostoucí tlak na individualizaci, se otázka formování identity dětí a dospívajících stává mimořádně významnou. Globalizační procesy vytvářejí prostředí, v němž se tradiční sociální vazby proměňují, společenská stabilita je často narušena a stávající jistoty jsou oslabovány (Ritzer, 1998). Pro děti vyrůstající ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy, jejichž životní dráhy jsou již samy o sobě poznamenány diskontinuitou a traumatizující minulostí, jsou tyto proměny ještě výraznější. V takovém kontextu se hudba stává nejen pouze kulturním, ale specifickým socializačním nástrojem, který umožňuje vytvářet, posilovat a stabilizovat identitu dětí v prostředí charakteristickém komplexní sociální dynamikou, tolik odlišnou od sociálních procesů běžných v intaktní populaci.

Výzkum v oblasti hudební pedagogiky ukazuje, že hudební participace podporuje kognitivní, sociální a emoční rozvoj dětí i mladých lidí (Barwick et al., 1989; Hallam, 2010). Hudba poskytuje prostor pro sebevyjádření, prožitek úspěchu a emoční regulaci, čímž posiluje sebedůvěru a umožňuje ukotvení a orientaci v sociálních skupinách (North, Hargreaves & O'Neill, 2000). Zvláště významné jsou tyto procesy v případě dětí se speciálními vzdělávacími potřebami, u nichž hudební výchova otevírá cestu k sebepojetí a k seberealizaci (Arens et al., 2025; Xin et al., 2023). Hudební činnost posiluje vnitřní hodnotu, pozitivní sebekoncept a dlouhodobou motivaci (Arens et al., 2025).

V posledních dekádách získal mezinárodní pozornost program El Sistema, který dokládá, že hudební výchova může být systematickým nástrojem sociální transformace (Booth & Tunstall, 2014; Tunstall & Booth, 2016). Zahraněční studie potvrzují jeho dopad na školní úspěšnost, psychosociální rozvoj i exekutivní funkce dětí z různých socioekonomických prostředí (Osborne et al., 2016; Sperling et al., 2023). El Sistema pracuje s předpokladem, že orchestr není pouze hudební entitou, ale komunitní strukturou, která prostřednictvím kolektivní tvorby poskytuje bezpečný rámec pro identitní zakotvení, sociální participaci a prožitek důstojnosti (Hernandez-Estrada, 2012; Witkowski, 2017).

Tyto principy se ukazují jako mimořádně relevantní v prostředí školských zařízení pro výkon ústavní výchovy, v případě našich výzkumů v dětských domovech. Empirické výzkumy realizované v českých dětských domovech potvrzují, že pravidelná hudební participace, intenzivní orchestrální praxe a veřejná hudební vystoupení vytvářejí edukační a sociální prostor, v němž děti mohou získávat nové kompetence, nikoliv definované historií jejich znevýhodnění, ale vlastní tvořivostí, kompetencí a sociální aktivitou dětí samotných (Daněk, 2024). Hudební činnost zde funguje jako stabilizační rámec, který poskytuje kontinuitu, možnost přináležitosti i narativní prostor pro rekonstrukci vlastního příběhu. Zvláště programy inspirované myšlenkami El Sistema ukazují, že intenzivní kolektivní hudební činnost dokáže vytvářet podmínky pro přenositelné sociální dovednosti, posílení resilience i dlouhodobé začlenění do komunitního života.

Hudba tak v prostředí dětských domovů dostává zcela výjimečné možnosti. Tento článek na základě našich dlouhodobých výzkumů ukazuje, jakým způsobem může speciální hudební výchova, podpořit formování identity a sociální a emoční rozvoj dětí vyrůstajících v prostředí dětských domovů a proč je důležité systematicky rozvíjet hudební vzdělávání jako součást inkluzivní pedagogiky.

Metodologie

Pracujeme s kvalitativním výzkumným designem, který umožňuje zachytit jemné významové a vztahové dimenze hudební interakce v prostředí dětských

domovů. Tento přístup vychází z přesvědčení, že porozumění zkoumanému fenoménu je neoddělitelně spjata s kontextem, interakcí a subjektivní perspektivou účastníků (Alase, 2017; Biggerstaff & Thompson, 2008). Metodologická orientace byla formována principy participativního akčního výzkumu (PAR), který je vhodný zejména v prostředích, kde mohou být hlasy dětí a mladých lidí snadno potlačeny institucionálními strukturami. PAR poskytl rámec pro sdílené utváření významu a pro zapojení účastníků do reflexe, přičemž zdůraznil etickou odpovědnost výzkumníka vůči dětem žijícím v podmínkách institucionálního prostředí (Baum, 2006; Cornish et al., 2023; Flicker, 2008). Výzkumná práce probíhala dlouhodobě ve dvou vzájemně propojených prostředích: v hudebně-sociálním programu inspirovaném El Sistema a v dětském domově, tedy v prostředí, které se vyznačuje nestabilitou, proměnlivými vztahy a kumulovanými životními obtížemi. Naše dlouhodobá přítomnost ve zkoumaném prostředí umožnila sledovat hudební interakce v jejich přirozeném kontextu bez umělé strukturace či nátlakové kontroly, což je v souladu s požadavky na ekologickou validitu kvalitativního výzkumu (Grauer, 2012; Sirris et al., 2022).

Analytický proces byl veden v duchu interpretační tradice, která zdůrazňuje citlivost ke zkoumanému detailu a reflexivitu výzkumníka (Charmaz & Thornberg, 2021; Van Manen, 2018). Data byla zpracována prostřednictvím otevřené a následně tematické analýzy, která umožnila identifikovat vzorce týkající se významu hudební participace, vztahových modelů a prožívání inkluze v kontextu institucionálního prostředí. Důraz byl kladen na subjektivní zkušenost dětí, jejichž hudební zapojení bylo typicky fluidní, situované a často ovlivněné momentálním emočním nastavením i dopadem narušených sociálních vazeb. Pro hlubší porozumění specifickým případům byly využity případově individualizované postupy, které umožňují detailní interpretaci jednotlivých životních trajektorií (Carter, 2024; Shrestha & Bhattarai, 2021). Reflexivita byla nedílnou součástí metodologie, protože pozice výzkumníka v prostředí dětského domova významně formovala povahu interakcí i interpretací (Shamrova & Cummings, 2017). Metodologie tak umožnila zachytit komplexní povahu hudebního zapojení a jeho význam pro inkluzi v podmínkách, kde tradiční výzkumné designy nemohou dosahovat takových výsledků, jako náš kvalitativní design.

El Sistema: hudebně-sociální program a jeho pedagogický a inkluzivní rámec

Program El Sistema založil ve Venezuele roku 1975 José Antonio Abreu. El Sistema patří k nejvýznamnějším iniciativám, které propojují hudební vzdělávání s jasnou sociální vizí. Abreu vycházel z přesvědčení, že hudba může být účinným nástrojem společenské změny, zejména

v podmínkách, kde děti čelí chudobě, nestabilitě a nedostatku příležitostí (Tunstall, 2013; Booth & Tunstall, 2014).

Od počátku byl program koncipován tak, aby nabízel bezplatný a dostupný přístup do hudebního života dětem ze sociálně znevýhodněných komunit. Tato myšlenka odstranila ekonomické bariéry, které běžně limitují přístup k uměleckému vzdělávání, a vytvořila edukační prostor, v němž je hudba chápána jako prostředek podpory důstojnosti a občanské participace. Základním pedagogickým principem El Sistema je důraz na kolektivní hudební aktivity, na orchestrální přístup. Orchester není v programu pouhým hudebním tělesem, nýbrž jeho centrálním východiskem. Společná hra vede děti k odpovědnosti vůči celku, učí je spolupráci a zároveň podporuje rozvoj individuální muzikality, což je v literatuře opakovaně zdůrazňováno jako klíčový rys programu (Govias, 2011; Booth, 2017). Intenzita výukového procesu je vysoká, program požaduje pravidelné zkoušky, frekventovaná vystoupení a časté setkání s publikem. To vše vytváří prostředí kontinuity a vede k možnosti postupného osvojení hudebních a sociálních kompetencí. Koncerty nejsou chápány pouze jako prezentace dosažených hudebních dovedností, ale jako sdílené okamžiky potvrzující hodnotu společného úsilí. Dostupnost programu je přitom nejen pedagogickým, ale i etickým principem. Účast není podmíněna talentovou zkouškou ani předchozí průpravou. Nástroje i další materiální zázemí jsou poskytovány zdarma, což odpovídá zásadě otevřenosti, která je považována za jednu z klíčových charakteristik El Sistema (Tunstall & Booth, 2016). Výrazná je rovněž snaha o spolupráci s rodinami, školami a komunitními institucemi, která posiluje sociální zakotvení celého programu.

Do českého prostředí se principy El Sistema promítly prostřednictvím několika iniciativ, zejména aktivit Nadačního fondu Harmonie. Inspirace programem je však nutně ovlivněna kulturními podmínkami české společnosti a vyžadují citlivou adaptaci. El Sistema působící ve Venezuele se opírá o specifickou kombinaci státní podpory, komunitního zapojení a sociálního étosu, zatímco český model musí reagovat na odlišné potřeby a zároveň je třeba zdůraznit silnou tradici českého hudebního vzdělání. V českém prostředí se záběr programu soustředí nejen na děti ze znevýhodněných prostředí, ale pracuje i s dětmi v prostředí institucionální výchovy a s dalšími skupinami ohroženými sociálním vyloučením (Daněk, 2023).

El Sistema představuje příklad spojení hudební pedagogiky a sociální intervence, které je dnes široce reflektováno v mezinárodním výzkumu. Hudba v tomto rámci slouží nejen jako umělecká disciplína, ale také jako médium sdílené pozornosti, emocí a vztahové opory. Program přináší otázky týkající se možnosti inkluze, rovnosti přístupu a role kultury v životech dětí, jejichž vývoj je poznamenán nestabilitou a zkušeností sociálního vyloučení. V tomto smyslu zůstává El Sistema nejen pedagogickým, ale také sociálním projektem s významným celosvětovým dopadem (Daněk, 2025).

Výsledky dlouhodobého zkoumání vlivu hudby na děti z prostředí dětských domovů

Dlouhodobé výzkumné šetření, které realizujeme v prostředí dětského domova od roku 2015, ukazuje, že vliv hudby na děti vyrůstající v prostředí dětských domovů je úzce propojen s proměnami dnešní globalizované společnosti. Naše měnící se společnost se vyznačuje globalizačními tendencemi, rostoucí individualizací a proměnlivostí sociálních struktur, což významně ovlivňuje proces formování identity. Děti z dětských domovů (a nejen ty) vstupují do tohoto komplexního prostředí se zvýšenou potřebou stabilizačních prvků, které jim umožní orientovat se v dynamickém světě. Také neopomeňme potřebu bezpečného prostoru pro vlastní osobnostní růst. Hudební činnost se v tomto kontextu ukazuje jako jeden z nejúčinnějších prostředků podpory identity a integrace do společnosti.

Naše dlouhodobá pozorování dětí zapojených do orchestrálního programu inspirovaného filozofií El Sistema ukazují, že strukturovaná hudební participace vytváří bezpečné prostředí, v němž se děti mohou učit dovednostem, které jsou nezbytné pro fungování v globalizované společnosti. Orchester poskytuje jasnou strukturu, opakující se rytmus činností a přehledně definované role. Tato struktura umožňuje zažívat stabilitu a kontinuitu v jinak často fragmentovaných životních příbězích. V takto vytvořeném prostoru se děti učí spolupráci, komunikaci, přijímání odpovědnosti a schopnosti reagovat na náročné situace. Tyto dovednosti následně přenášejí do jiných oblastí svého života, a to jak ve škole, tak v rámci sociálních interakcí v dětském domově. A jak doufáme, především do jejich života po odchodu z dětského domova.

Jedním z nejvýraznějších výsledků je sociální transformace, která se u dětí postupně rozvíjí. V průběhu let se ukazuje, že děti začínají vnímat samy sebe prostřednictvím hudebních rolí, které si osvojily. Hudba jim nabízí možnost vytvářet vlastní identitu nikoli na základě minulých zkušeností nebo stigmatizujících nálepek, ale prostřednictvím kompetence, úspěchu a tvořivosti. A pochopitelně díky pocitu prožitého úspěchu, kterým dosažené hudební dovednosti bezesporu jsou. Tento posun je zřetelný zejména v situacích veřejných vystoupení, během nichž děti získávají pozitivní zpětnou vazbu. Identita založená na uměleckém výkonu a spolupráci poskytuje stabilitu, která je v globalizovaném světě obzvlášť cenná.

Hudební participace dále výrazně podporuje socio-emoční rozvoj dětí. Orchesterální činnost urychluje růst schopnosti regulovat emoce, pracovat s frustrací, soustředit se a vytrvat i v náročných úkolech. Děti si osvojují dovednosti, které jim umožňují efektivněji zvládat každodenní zátěž, a zároveň se učí využívat hudební prostředí jako bezpečný prostor pro vyjádření emocí a hledání opory. Postupně se ukazuje, že tyto kompetence tvoří základní předpoklad pro úspěšné fungování v sociálně různorodých prostředích, která jsou typická pro dnešní globalizovanou dobu.

K dalším významným výsledkům patří posílení sociální participace. Děti zapojené do dlouhodobé hudební činnosti získávají zkušenost s tím, že jejich hlas a jejich přítomnost v edukační realitě jsou relevantní. Orchester je prostředím, v němž dochází k demokratickému sdílení prostoru, k respektu k druhým a k naplňování společného cíle. Zároveň se ukazuje, že tato zkušenost má dlouhodobý dopad na jejich schopnost zapojit se do komunitního života. Veřejná vystoupení, pravidelný kontakt s místními kulturními institucemi a spolupráce mezi dětským domovem a školou poskytují dětem příležitost získat pozitivní sociální status a zažít uznání mimo institucionální prostředí.

Výzkum byl realizován s maximálním důrazem na etické aspekty. Vzhledem ke specifikům práce s dětmi v prostředí školských zařízení pro výkon ústavní výchovy byl celý výzkumný design předložen k posouzení etické komisi, která jej schválila (Ambis, 2025). Etické zásady jsme následně systematicky uplatňovali ve všech fázích sběru dat, analýzy i prezentace výsledků. Děti byly chráněny anonymizací, citlivým přístupem během rozhovorů a důsledným dodržováním pravidel bezpečné práce s informacemi.

Výsledky dlouhodobého bádání tak potvrzují, že hudba může v podmínkách dnešní globalizované společnosti sehrát zásadní roli při formování identity dětí vyrůstajících v dětských domovech. Hudební činnost poskytuje strukturu, kterou globalizovaný svět často postrádá, a současně nabízí kreativní a kulturní prostor, který umožňuje dětem přijímat sebe sama jako kompetentní, tvořivé a sociálně přítomné jedince. Hudba se tak stává nejen estetickou a kulturní zkušeností, ale komplexním nástrojem psychosociální podpory a osobnostního růstu.

Doporučení pro praxi: nejen hudebně výchovnou, nejen pedagogickou, nejen speciálně pedagogickou

Výsledky dlouhodobého výzkumu jasně ukazují, že hudební aktivity mají v prostředí dětských domovů potenciál, který daleko přesahuje tradiční vnímání hudební, pedagogické či speciálně pedagogické intervence. Zkušenost dětí zapojených do orchestrálních programů dokládá, že hudba představuje komplexní nástroj rozvoje, tedy nástroj, který propojuje individuální růst s komunitní identitou, kreativitu s disciplínou a emoce s racionálním přístupem. V kontextu nadcházejících společenských změn bude tento nástroj čím dál potřebnější.

a) Hudba jako strategická součást vzdělání v dětských domovech

Prvním doporučením je začlenit hudební aktivity do základních pilířů práce s dětmi v dětských domovech. Hudba musí být chápána ne jako doplňková aktivita, ale jako součást širšího edukačního ekosystému, který podporuje identitu, participaci a sociální soudržnost. Pravidelné hudební programy by měly být dostupné v každém zařízení, s jasně definovanou strukturou, kontinuitou a odborným vedením.

b) Důraz na dlouhodobost, kontinuitu a stabilitu

Krátkodobé či nárazové aktivity nemají transformační potenciál, který je patrný v dlouhodobých programech. Smysluplná hudební práce vyžaduje stabilní časový rámec, kvalitní metodické vedení a opakovanou zkušenost úspěchu. Doporučujeme, aby instituce (školské, sociální) pracovaly s několikaletým plánem, zahrnujícím nejen výuku, ale i veřejné prezentace, spolupráci s komunitou a mezinárodní inspiraci a spolupráci. Vždyť hudba nezná hranic.

c) Propojení hudebního vzdělávání s širšími cíli inkluze

Hudební programy musí být vnímány jako most mezi dětským domovem (nebo jakýmkoli prostředím ohroženým sociálním vyloučením) a světem mimo něj. Je žádoucí, aby jejich součástí byly prvky komunitní spolupráce. Vidíme účast škol, kulturních institucí, místních orchestrů a dobrovolníků (nebo v ideálním případě rodičů). Hudební aktivita se tak stane přirozenou cestou ke kulturní participaci, posílení sebevědomí a odbourávání sociální stigmatizace.

d) Příprava odborníků na nové demografické a kulturní výzvy

Struktura dětské populace v dětských domovech se v následujících letech nevyhnutelně promění. Lze očekávat rostoucí kulturní diverzitu, komplexnější vzdělávací potřeby, vyšší míru psychické zátěže a širší spektrum traumatických zkušeností. Praxe bude proto potřebovat pedagogické i speciálněpedagogické odborníky, kteří dokáží pracovat s hudbou jako s flexibilním nástrojem, jenž reaguje na individuální i kolektivní potřeby dětí v rychle se měnící společnosti. Hudební činnost je ideálním prostředkem, jak tyto rozdíly reflektovat a současně vytvářet prostor pro společné učení a sdílení.

e) Vytváření prostředí, které podporuje identitu

Dalším klíčovým doporučením je podpora rozvoje identity dětí. Hudební participace by měla být organizována tak, aby dětem umožňovala být aktivními tvůrci, nikoli pasivními příjemci. Práce s hudební identitou se ukazuje jako velmi účinný způsob, jak podpořit pocit smysluplnosti, kompetence a osobního růstu. Odborníci by měli podporovat děti v přijímání hudebních rolí, které se stávají trvalým zdrojem sebevědomí. Zde vidíme velmi opomíjený potenciál lidové písně.

f) Rozvoj kreativních, adaptivních a kulturně citlivých metod

Hudební edukace míří do období, kdy bude stále více propojena s technologiemi, digitální tvorbou, mezikulturní komunikací a novými formami zapojení a propojení. Doporučujeme proto aktivně rozvíjet metody, které kombinují tradiční hudební přístupy s novými technologickými, komunitními či interdisciplinárními formami práce. Tyto inovace budou zásadní pro budoucí generaci dětí, u nichž se očekává výrazně odlišný způsob učení, komunikace i sociální interakce.

g) Posílení mezinárodní spolupráce a výměn zkušeností

Globální svět přináší možnost učit se ze zkušeností jiných zemí a přizpůsobovat úspěšné modely vlastním podmínkám. Orchestrální programy inspirované El Sistema ukazují, že mezinárodní inspirace může zásadně obohatit pedagogické strategie v místním kontextu. Doporučujeme proto podporovat mezinárodní projekty, stáže a společné koncertní aktivity.

h) Vize do budoucna: hudba jako nezbytný pilíř dětského rozvoje

Budoucnost dětské populace v dětských domovech bude výrazně ovlivněna globalizací, technologickými změnami a kulturními posuny. V této společnosti zítřka bude role hudby ještě důležitější než dnes. Hudba dokáže nabídnout emocionální stabilitu, ukotvení identity a participaci ve světě, který je jinak nepředvídatelný a neuchopitelný. Je proto nejen žádoucí, ale i nezbytné, aby se hudebně vzdělávací činnost stala pevnou součástí péče o děti v dětských domovech, a to nikoli jako doplněk, ale jako strategický prvek, který podporuje osobnostní růst, integraci a možnost obstat v proměnlivém světě.

Závěr

Dlouhodobé výzkumy realizované v prostředí školských zařízení pro výkon ústavní výchovy potvrzují, že hudba není jen kulturním prožitkem ani pouze volnočasovou aktivitou, ale jedním z nejmocnějších a nejefektivnějších nástrojů osobnostního a sociálního růstu, formování identity v dnešní rychle se proměňující společnosti. Kolektivní hudební tvorba umožňuje dětem vyrůstajícím v dětských domovech zakoušet stabilitu, úspěch, spolupráci a sounáležitost. To jsou hodnoty, které jsou v globalizovaném světě stále vzácnější a zároveň stále nezbytnější.

Výsledky našich více než desetiletých výzkumů ukazují, že hudební aktivity nabízí dětem možnost překračovat hranice, které jim jejich životní osudy udělily. Hudba jim umožňuje vystoupit z rolí, do nichž byli často ne vlastní vinou zařazeni, a vstoupit do bezpečného tvůrčího prostoru, kde mohou být slyšeni, vnímáni a respektováni jako tvořivé, kompetentní a jedinečné lidské bytosti. V orchestrálních programech, které jsme dlouhodobě sledovali, nevidíme jen výuku hry na nástroj, ale vidíme vznik nových sociálních komunit, které dokážou proměňovat způsob, jakým děti vnímají samy sebe i svět kolem nich.

A přesto, navzdory jasným výsledkům, jsme teprve na samém začátku. Proměny demografické struktury dětí, technologický vývoj, rostoucí kulturní diverzita a nová podoba sociálních nerovností vytvářejí prostředí, v němž bude role hudby ještě zásadnější než doposud. Věříme, že hudební výchova (pokud bude realizována kvalitně, dlouhodobě a s respektem k potenciálu každého dítěte) dokáže reagovat na tuto budoucnost způsobem, který jiným pedagogickým intervencím často uniká, nebo je nad jejich možností. Budoucnost dětských domovů bude nepochybně jiná než

současnost. Struktura dětí se promění, jejich potřeby budou komplexnější a výzvy mnohem náročnější. Právě proto potřebujeme nástroje, které nepracují pouze s deficitem, ale dokážou vytvářet prostor pro růst, tvořivost a pocit vlastní hodnoty. Hudba je jedním z těchto nástrojů, a jsme přesvědčeni, že její význam bude dál narůstat.

S jistotou můžeme říci, že největší potenciál hudební výchovy ještě zdaleka nebyl využit. Věříme, že hudba dokáže měnit životní dráhy dětí, posilovat jejich budoucnost a přinášet jim stabilitu i naději v době, která je často chaotická a nepředvídatelná. Naše výzkumy ukazují, že to možné je a že právě teď stojíme na začátku cesty, na níž hudba může být jedním z klíčových pilířů inkluzivní, moderní a lidsky orientované edukace dětí žijících v dětských domovech. A jsme přesvědčeni, že dokáže ještě mnohem víc.

Bibliografia

- Alase, A. (2017). The interpretative phenomenological analysis (IPA): A guide to a good qualitative research approach. *International Journal of Education and Literacy Studies*, 5(2), 9.
<https://doi.org/10.7575/aiac.ijels.v.5n.2p.9>
- AMBIS UNIVERSITY. (2025). *Statement from the Ethical Commission EC 22025* [online]. <https://www.ambis.cz/files/eticka-komise-danek-the-impact-of-music-education-cislo.pdf>
- Arens, A. K., Fiedler, D., Hasselhorn, J., Möller, J. (2025). The formation of self-concept and intrinsic value in arts-related domains: Extending the generalized internal/external frame of reference model to music and visual arts. *British Journal of Educational Psychology*, bjep.70038.
<https://doi.org/10.1111/bjep.70038>
- Barwick, J., Valentine, E., West, R., Wilding, J. (1989). Relations between reading and musical abilities. *British Journal of Educational Psychology*, 59 (2) p. 253–257. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8279.1989.tb03097.x>
- Baum, F. MacDougall, C., Smith, D. (2006). Participatory action research. *Journal of Epidemiology & Community Health*, 60(10), 854–857.
<https://doi.org/10.1136/jech.2004.028662>
- Biggerstaff, D., & Thompson, A. R. (2008). Interpretative Phenomenological Analysis (IPA): A qualitative methodology of choice in healthcare research. *Qualitative Research in Psychology*, 5(3), 214–224.
<https://doi.org/10.1080/14780880802314304>
- Booth, E. (2011). El Sistema's open secrets. *Teaching Artist Journal*, 9(1), 16–25. <https://doi.org/10.1080/15411796.2011.531634>
- Booth, E. (2017). The Fundamentals of El Sistema: Which Inform and Guide El Sistema-inspired Programs. Dostupné z: <https://ericbooth.net/the-fundamentals-of-el-sistema/>
- Booth, E., & Tunstall, T. (2014). Five Encounters With “El Sistema” International: A Venezuelan Marvel Becomes a Global Movement.

- Teaching Artist Journal*, 12(2), 69–81.
<https://doi.org/10.1080/15411796.2014.878134>
- Carter, D. (2024). Case study as a research methodology. In D. Carter & A. Piccoli, *Power, Politics, and the Playground* (pp. 5–7). Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9781003312451-2>
- Cornish, F., Breton, N., Moreno-Tabarez, U., Delgado, J., Rua, M., de-Graft Aikins, A., & Hodgetts, D. (2023). Participatory action research. *Nature Reviews Methods Primers*, 3(1), 34. <https://doi.org/10.1038/s43586-023-00214-1>
- Daněk, A. (2025) Hudební výchova a program El Sistema: desetiletí výzkumů, výsledky, možnosti, budoucnost. *Hudební výchova*. roč. 33, č. 2, s. 5-9. ISSN 1210-3683.
- Daněk, A. (2024). Inclusive music education: Opportunities for children with special educational needs. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*, 14(1), 41–45. <https://doi.org/10.33543/j.1401.4145>
- Daněk, A. (2023). *Speciálněpedagogický potenciál hudební výchovy*. 1. vydání. Praha: Pedagogická fakulta, Univerzita Karlova. ISBN 978-80-7603-424-2.
- Flicker, S. (2008). Who benefits from community-based participatory research? *Health Education & Behavior*, 35(1), 70–86.
<https://doi.org/10.1177/1090198105285927>
- Govias, J. A. (2011). The five fundamentals of El Sistema. *Canadian Music Educator*, 53(1), 21–23. Dostupné z: <https://jonathangovias.com/wp-content/uploads/2011/09/govias-five-fundamentals-of-el-sistema.pdf>
- Grauer, K. (2012). A case for case study research in education. In S. R. Klein (Ed.), *Action Research Methods* (pp. 69–79). Palgrave Macmillan US.
https://doi.org/10.1057/9781137046635_4
- Hallam, S. (2010). The power of music: Its impact on the intellectual, social and personal development of children and young people. *International Journal of Music Education*, 28(3), p. 269–289.
<https://doi.org/10.1177/0255761410370658>
- Hernandez-Estrada, J. L. (2012). *Aesthetics of generosity: El Sistema, music education, and social change*. CreateSpace. ISBN 978-1-4802-2718-7.
- Charmaz, K., & Thornberg, R. (2021). The pursuit of quality in grounded theory. *Qualitative Research in Psychology*, 18(3), 305–327.
<https://doi.org/10.1080/14780887.2020.1780357>
- North, A. C., Hargreaves, D. J., O'Neill, S. A. (2000). The importance of music to adolescents. *British Journal of Educational Psychology*, 70(2), 255–272. <https://doi.org/10.1348/000709900158083>
- Osborne, M. S., McPherson, G. E., Faulkner, R., Davidson, J. W., & Barrett, M. S. (2016). Exploring the academic and psychosocial impact of El Sistema-inspired music programs within two low socio-economic schools. *Music Education Research*, 18(2), 156–175.
<https://doi.org/10.1080/14613808.2015.1056130>

- Ritzer, G. (1998). *The McDonaldization thesis: explorations and extensions*. SAGE Publications. ISBN 978-0-7619-5539-9.
<https://doi.org/10.4135/9781446279007>
- Shamrova, D. P., & Cummings, C. E. (2017). Participatory action research with children and youth. *Children and Youth Services Review*, 81, 400–412. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2017.08.022>
- Shrestha, P., & Bhattarai, P. (2021). Application of Case Study Methodology in the Exploration of Inclusion in Education. *American Journal of Qualitative Research*, 6(1), 73–84. <https://doi.org/10.29333/ajqr/11461>
- Sirris, S., Lindheim, T., & Askeland, H. (2022). Observation and Shadowing: Two Methods to Research Values and Values Work in Organisations and Leadership. In G. Espedal et al. (Eds.), *Researching Values* (pp. 133–151). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-90769-3_8
- Sperling, J., Lee, V. K., Schmid, L., Gray, M., & Kim, J. Y. (2023). A randomized study of El Sistema-inspired youth music education programming: Evidence addressing executive function and social–emotional learning. *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*. <https://doi.org/10.1037/aca0000596>
- Tunstall, T. (2013). *Changing lives: Gustavo Dudamel, El Sistema, and the transformative power of music*. W. W. Norton & Company.
- Tunstall, T., & Booth, E. (2016). *Playing for their lives: The global El sistema movement for social change through music* (First edition). W. W. Norton & Company. ISBN 978-0-393-24564-6.
- Van Manen, M. (2018). Rebuttal Rejoinder: Present IPA For What It Is. *Qualitative Health Research*, 28(12), 1959–1968.
<https://doi.org/10.1177/1049732318795474>
- Witkowski, C. (2017). *El Sistema: Music For Social Change*. The Overlook Press. ISBN 978-1-78323-771-5.
- Xin, J., Chiew Hwa, P., Cooper, S., Ku Wing, C. (2023). Special needs in music education from an inclusive perspective: A bibliometric review. *Malaysian Journal of Social Sciences and Humanities (MJSSH)*, 8(8), e002481. <https://doi.org/10.47405/mjssh.v8i8.2481>

PhDr. Alois Daněk, Ph.D.

Katedra pedagogiky, AMBIS vysoká škola, a. s.
Lindnerova 575/1, Praha 8, Česká republika
alois.danek@ambis.cz